

Miejsce i rola współczesnych Chin w Azji Wschodniej na podstawie analizy regionalnych zależności gospodarczych

Współczesne Chiny od ponad trzech dekad sukcesywnie budują swoją mocarstwową pozycję. Określenie to jest najbardziej adekwatne w odniesieniu do wymiaru gospodarczego. Tendencja ta szczególnie uwidacznia się w regionie Azji Wschodniej¹. W 2011 roku produkt krajowy brutto Chin przekroczył 7318,49 miliarda dolarów² – chińska gospodarka znalazła się tym samym na drugim miejscu na świecie, ustępując jedynie amerykańskiej³. Jeśli jednak uwzględnimy ponad 1,34 miliarda osób zamieszkujących Państwo Środka, to wielkość produkcji przypadająca na pojedynczego mieszkańca wyniesie zaledwie 5,4 tysiąca dolarów, czyli nieco poniżej poziomu Tajlandii.

Celem tego artykułu jest weryfikacja pozycji chińskiej gospodarki w regionie Azji Wschodniej. Za podstawę analizy przyjmuje się teoretyczny model, zaprezentowany przez japońskiego naukowca Kaname Akamatsu (1886–1974), model znany w Polsce pod nazwą teorii „leżącego klucza gęsi”⁴. Przedstawia on proces rozwoju współpracujących z sobą gospo-

¹ Jeśli w artykule mowa o gospodarkach regionu Azji Wschodniej, to zalicza się do nich, obok Japonii, Korei Południowej, Chin i Tajwanu, państwa członkowskie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN), organizacji powstałej w 1967 roku. Obecnie członkami ASEAN są w kolejności przystępowania: Indonezja, Filipiny, Malezja, Singapur, Tajlandia, Brunei, Wietnam, Laos, Birma oraz Kambodża.

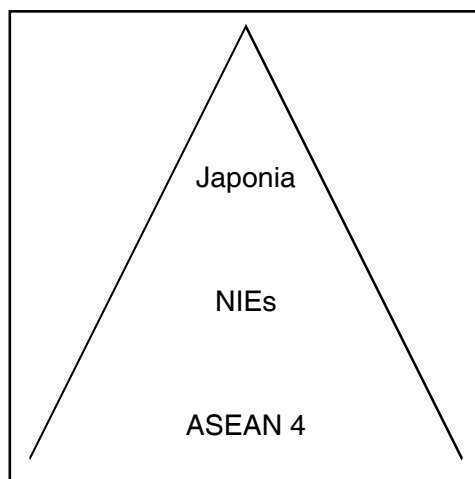
² W artykule wszystkie wielkości określone mianem dolara odnoszą się do waluty Stanów Zjednoczonych.

³ *China*, April 2013, WTO, http://www.stat.wto.org/CountryProfiles/CN_e.htm (dostęp: 1.06.2013).

⁴ Tłumaczenie to przyjął Edward Haliżak, wywodząc je od popularnej w języku angielskim nazwy *flying geese model*. Bogusława Drelich-Skulska pisze z kolei o modelu lub paradygmacie rozwojowym „klucza lejących gęsi”. Por. E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji*

darczo państw. Podmioty o niższym poziomie rozwoju gospodarczego są na końcu klucza (ma on kształt odwróconej litery V), a więc w jego najszerszym miejscu, podążając za poprzednikami i liderem, podczas gdy ten ostatni zajmuje miejsce na jego początku (zob. Rysunek 1). Istnieje powszechna zgodność, że pozycję regionalnego lidera zajęła Japonia, a tuż za nią uplasowały się cztery gospodarki: Hongkong, Singapur, Korea Południowa i Tajwan – NIEs⁵. Klucz zamykają Tajlandia, Malezja, Indonezja i Filipiny, czterej pierwotni członkowie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo Wschodniej – ASEAN 4.

Model Akamatsu był otwarty na gospodarki państw rozwijających się. Wskazywał możliwą ścieżkę rozwojową, na którą mogły wejść sąsiednie kraje, wiążąc się handlowo i inwestycyjnie z Japonią. W swojej interpretacji modelu z 1999 roku polski uczyony Edward Haliżak wskazywał, że w trzecim rzędzie naśladowców, nieujętych na Rysunku 1, są również Chiny oraz Wietnam⁶. Zostały one włączone do modelu poprzez prze-

Rysunek 1. Model „leżącego klucza gęsi”

Źródło: opracowanie własne.

i Pacyfiku, Warszawa 1999, s. 236; B. Drelich-Skulska (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, Wrocław 2007, s. 118–119. W rzeczywistości pochodzi ono od ang. *flying geese development paradigm*, które jest z kolei wiernym tłumaczeniem z języka japońskiego: *gankoo keitai hatten ron*. Autor modelu, Kaname Akamatsu, w pierwszym opublikowanym w zachodniej literaturze artykule posługiwał się określeniem ‘*wild-geese-flying pattern*’ of economic growth, por. K. Akamatsu, *A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1961, Bd. 86, s. 196–217.

⁵ W literaturze określa się je zbiorowym mianem azjatyckich tygrysów albo tygrysów pierwszej generacji, a czasem także czterech wschodnioazjatyckich smoków. Fachowo są to nowo uprzemysłowione gospodarki (Newly Industrialized Economies – NIEs) Azji Wschodniej.

⁶ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 237.

jęcie inwestycji zagranicznych (szczególnie Chiny). Można zatem zapytać, jakie miejsce współcześnie zajmują Chiny w tym modelu? W gronie których krajów w regionie należałoby je umieścić? Czy można wysnuć wiążące wnioski z analizy współpracy Chin z krajami regionu w zakresie handlu i inwestycji?

Na przestrzeni ostatniej dekady Chiny dokonały imponującego rozwoju, podkreślanego przez spektakularne sukcesy gospodarcze na międzynarodowych rynkach. Kontakty gospodarcze Państwa Środka z sąsiednimi krajami są współcześnie codziennością, tak w płaszczyźnie inwestycyjnej, jak i handlowej, by nie powiedzieć, że pozostają uwarunkowaniem rozwojowym. Implikuje to dwa scenariusze. W myśl pierwszego istnieje prawdopodobieństwo, że ich miejsce w modelu znacznie się zmieniło, czyli że Chiny mają szansę stać się regionalnym liderem w przyszłości. Zgodnie z drugim scenariuszem model przestał mieć zastosowanie w obliczu potęgujących się zależności handlowych i inwestycyjnych w Azji Wschodniej, który zmierza do współzależności, a zdobycie pozycji lidera we wszystkich branżach będzie niemożliwe do utrzymania przez żadną gospodarkę świata w dłuższym czasie.

Artykuł niniejszy został podzielony na trzy części. W pierwszej zaprezentowano założenia modelu Akamatsu. W drugiej przedstawiono problematykę rozwojową Chin, uzasadniając znaczenie handlu zagranicznego i inwestycji zagranicznych w rozwoju gospodarczym. W części trzeciej zawarto analizę współpracy Chin z krajami Azji Południowo-Wschodniej w celu weryfikacji zasadności postawionych pytań badawczych i wskazania najbardziej prawdopodobnych odpowiedzi.

Model „leżącego klucza gęsi”

Kaname Akamatsu (1896–1974), profesor z tokijskiego Uniwersytetu Hitotsubashi, zbudował założenia modelu w latach trzydziestych XX wieku. Zaobserwował on silne współzależności Japonii z sąsiednimi państwami: rozmiary importu dóbr konsumpcyjnych zostały stopniowo zastąpione rodzimą produkcją, którą później, po nasyceniu lokalnego rynku, kierowano na eksport. Jednocześnie proces ten sterował importem dóbr inwestycyjnych, szczególnie maszyn i narzędzi, niezbędnych do uruchomienia fabryk, i był rozwijany aż do osiągnięcia zdolności eksportowych. Kreśląc te trzy zjawiska (import, produkcja, eksport) w czasoprzestrzeni uzyskamy nakładające się na siebie fale, które przypominają klucze leżących dzikich gęsi⁷. Fenomen ten nie ogranicza się jedynie do dóbr kon-

⁷ K. Akamatsu, *op. cit.*, s. 205–206.

sumpcyjnych i inwestycyjnych; opisuje przejście od importu dóbr pierwszej potrzeby po eksport dóbr przetworzonych⁸. Różny poziom rozwoju przemysłowego powoduje, że poszczególne kraje znajdują się w wiodącej bądź naśladowczej pozycji w łańcuchu – w kluczu lecących gęsi.

Można się spierać, czy wtedy model ten uzasadniał imperialistyczną politykę Japonii w Azji Wschodniej, czy był naukową obserwacją politycznej rzeczywistości tamtych czasów. Pomysł i jego twórca zostali jednak zrehabilitowani w latach sześćdziesiątych XX wieku, kiedy to rozwijająca się Japonia wkroczyła na regionalne rynki handlowe na nowych, rynkowych zasadach⁹. Prezentowane wówczas przez Akamatsu wnioski bazowały na historycznych danych statystycznych i obserwacjach ekonomicznych, wskazujących na przesunięcie zależności handlowych z Europy na Azję i Północną Amerykę od drugiej połowy XIX wieku do wybuchu wojny na Pacyfiku¹⁰. W przykładach podawanych w latach sześćdziesiątych przez Akamatsu jedynie Indie i Chiny plasowały się jako naśladowcy Japonii – były to sąsiednie kraje o zbliżonych profilach gospodarek i naturalnych warunkach rozwojowych, czego przykładem mogło być rolnictwo bazujące na produkcji jedwabiu, herbaty oraz ryżu¹¹. Akamatsu prognozował, że gdy Japonia dojdzie do trzeciego stadium rozwojowego, w założeniach modelu eksportowego Indie i Chiny będą na drugim etapie, a więc będą miały rozwiniętą produkcję dóbr konsumpcyjnych – ich import z Japonii nie będzie zatem konieczny. Uzupełni go japoński eksport dóbr inwestycyjnych, co będzie powiększało zróżnicowanie rozwojowe pomiędzy partnerami¹².

Ani przedstawione w latach sześćdziesiątych przez Kaname Akamatsu przykłady, ani wnioski płynące z modelu nie projektowały ścieżki rozwoju gospodarczego „tygrysów” – Hongkongu, Singapuru, Korei Południowej i Tajwanu – w latach osiemdziesiątych skorzystały one z japońskich doświadczeń sukcesów gospodarczych. Wreszcie koniec lat dziewięćdziesiątych przyniósł dalszy dynamiczny rozwój gospodarczy państw w regionie, który wiązał się z sukcesami Malezji, Tajlandii, Indonezji i Filipin (tzw. państw ASEAN 4). Wśród wspólnych cech charakteryzujących gospodarki tych krajów należy zaznaczyć jedną, najważniejszą – celem planistów było stopniowe rozwijanie gospodarki na podstawie coraz to nowszych technologii. Proces ten, jak podsumowuje Edward Haliżak, opierał się na dwóch podstawowych założeniach. Pierwsze z założeń wskazuje, że rozwój przebiega w etapach od importu produktów z krajów wyżej

⁸ *Ibidem*, s. 208.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 207.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, s. 208.

rozwinętych, przez ich produkcję w kraju na potrzeby wewnętrzne, po ich eksport. Drugie z kolei charakteryzuje współzależność gospodarek znajdujących się na różnym poziomie zaawansowania technologicznego, u której podstaw leży podział na państwa liderów i naśladowców.

Wyzwania rozwoju gospodarczego Chin

Ścieżka ewolucji gospodarki Państwa Środka w stronę jej obecnego modelu „socjalistycznej gospodarki rynkowej” była niesłuchanie kręta¹³. Pieczołowicie wdrażane reguły centralnego planowania w ramach systemu nakazowo-rozdzielczego zostały złagodzone na podstawie decyzji podjętych w czasie plenum partyjnego w grudniu 1978 roku i po zainicjowaniu polityki „otwarcia na świat” przez Deng Xiaopinga. Oczywiście sukcesy nie przyszły od razu – wręcz przeciwnie, pierwsze lata reform charakteryzował spory chaos planistyczny. Pionierskie projekty, które uważano za kluczowe dla powodzenia dalszych reform, jak na przykład rozwój przemysłu wydobywczego i eksport surowców, które miały zapewnić dopływ dewiz, okazały się chybionymi. Zamiast tego w szybkim tempie wzrastał deficyt budżetowy i import¹⁴. Najbardziej palącą potrzebą było zapewnienie żywności dynamicznie rozwijającej się populacji Chin, a w szczególności zlikwidowanie głodu i nędzy. W takich warunkach przystąpiono do eksperymentalnej reformy rolnictwa. W wybranych prowincjach utworzono przedsiębiorstwa prywatne, a ziemię oddano w indywidualną dzierżawę, zezwalając chłopom na sprzedaż plonów na rynku, ale wprowadzając jednocześnie obowiązek płacenia podatków i przekazywania części plonów na rzecz wygłodniałego państwa. Chociaż udawało się sukcesywnie zwiększać produkcję rolną oraz stopniowo rozwijać niezbędną jej infrastrukturę: przywrócić drobny handel i komunikację pomiędzy miastami i wsiami, to jednak problemem, który w dalszym ciągu pozostawał nierozwiązany, była rosnąca inflacja. Kwestię zapewnienia dochodów mieszkańcom miast starano się zrealizować poprzez otwieranie miejskich spółdzielni produkcyjnych, w których – obok przedsiębiorstw państwowych – koncentrowało się zatrudnienie na terenach zurbanizowanych. Wreszcie, wzorem sąsiednich krajów, starano się zachęcić zagraniczny kapitał do inwestycji. Pomysł powołania pierwszych specjalnych stref ekonomicznych (SSE) wcielono w życie już w 1980 roku, by przez kolejne

¹³ Szerzej tematykę reform w Chinach prezentują m.in.: J. Fenby, *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*, przeł. J. Wąsiński, J. Wołk-Łaniewski, Kraków 2009; A. Bolesta, *Chiny w okresie transformacji: reformy systemowe, polityka rozwojowa i państwowe przedsiębiorstwa*, Warszawa 2006.

¹⁴ J. Fenby, *op. cit.*, s. 714.

dekady rozwijać w nich działalność prywatną, produkcję przeznaczoną na eksport poprzez przyciąganie kapitału zagranicznego i technologii również na szerszym obszarze, obejmującym całe wybrzeże¹⁵.

Rola handlu zagranicznego i inwestycji w rozwoju gospodarki

Współcześnie Chiny są eksporterem gigantycznej liczby towarów, których wartość przekroczyła w 2011 roku sumę 1898,38 miliarda dolarów. Już w 2004 roku chiński eksport przewyższył w ujęciu wartościowym japoński, w 2007 roku amerykański, a w 2010 roku także niemiecki¹⁶. Współodpowiedzialność za sukcesy handlowe należy przypisać polityce inwestycyjnej, która za kluczowe uznała pozyskiwanie kapitału i *know-how* z zagranicy. To właśnie decyzje polityczne podejmowane przez te rządy w drugiej połowie XX wieku doprowadziły gospodarkę Chin do pozycji mocarstwa ekonomicznego, którą się obecnie szczycą. Osiągnięcie spektakularnych sukcesów w handlu zagranicznym stało się możliwe po tym jak w 2001 roku Chiny stały się pełnoprawnym członkiem Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO) i zaczęły wypełniać zobowiązania członkowskie w zakresie liberalizacji obrotu towarami i usługami. Znaczenie Chin w wewnątrzregionalnym handlu rosło także za przyczyną zawieranych umów. Analizując porozumienia o wolnym handlu (Free Trade Agreements – FTA) w XXI wieku, należy jednoznacznie stwierdzić, że od początku były one wynikiem skrzętnie realizowanej polityki państwa, wyznaczanej potrzebami i planami rozwojowymi, które najdobitniej obrazowały rozmiary i zasięg chińskiego handlu zagranicznego, a także zainteresowanie zagranicznych inwestorów Chinami. W ostatniej dekadzie rząd ChRL zawarł sześć kluczowych porozumień o wolnym handlu z: ASEAN (2004), Pakistanem (2005), Chile (2005), Nową Zelandią (2008), Singapurem (2008) oraz Peru (2009). Podobne porozumienie negocjuje z Koreą Południową¹⁷.

Przyjmując za podstawę założenia tak zwanego grawitacyjnego modelu handlu zagranicznego, według którego handel między dwoma krajami jest proporcjonalny do iloczynu ich PKB oraz maleje wraz ze

¹⁵ Cztery SSE powstałe w 1980 roku to: Shenzhen, Zhuhai i Shantou (Guangdong) oraz Xiamen (Fujian), piątą była wyspa Hainan (1988). Problem SSE rozwija Łukasz Gacek; szerzej zob.: Ł. Gacek, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, Kraków 2009, s. 264.

¹⁶ Database on international trade, World Trade Organization, <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WsdbExport.aspx?Language=E> (dostęp: 7.02.2012).

¹⁷ *The First Round of China-Japan-ROK FTA Negotiations Held in ROK*, 2013-04-03, China FTA Network, Ministry of Commerce, People's Republic of China, http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/enrelease/201304/11904_1.html (dostęp: 5.06.2013).

wzrostem odległości między nimi¹⁸, głównych partnerów handlowych Chin należałoby szukać przede wszystkim w gronie sąsiednich krajów. Od zachodu Chin graniczą z Pakistanem, Afganistanem, Kirgistanem i Tadżykistanem, od północy – z Kazachstanem, Mongolią i Rosją, od wschodu z Koreą Północną, a od południa – z Wietnamem, Laosem, Birmą¹⁹, Nepalem, Bhutanem i Indiami. Biorąc pod uwagę wielkości ich gospodarek, zdecydowanie nie warto szukać głównych partnerów handlowych Chin w tym gronie. Logika modelu grawitacyjnego wskazuje, że większą wartość handlu zagranicznego zyskują kraje o najwyższych produktach narodowych. Z tego powodu największym partnerem handlowym Chin powinny być Stany Zjednoczone (pierwsza gospodarka świata), następnie Japonia (trzecia gospodarka świata), oraz największe państwa Unii Europejskiej (Niemcy, Francja i Wielka Brytania), czyli tak zwana „triada”: USA–Japonia–UE. Dane statystyczne potwierdzają naukowe przypuszczenia. W 2011 roku chińskie produkty przemysłowe trafiały głównie na rynki: państw Unii Europejskiej (UE 27) – 18,8%, Stanów Zjednoczonych – 17,1%, Hongkongu – 14,1%, Japonii – 7,8%, oraz Korei Południowej – 4,4%. Pięciu głównych odbiorców odpowiadało za 62,2% chińskiego eksportu²⁰. Ich kolejność podkreślała jeszcze silniejsze związki z sąsiednimi krajami, jeśli analizować głównie kierunki importowe. Chiny sprowadzały produkty przemysłowe głównie z państw Unii Europejskiej (12,1%), Japonii (11,2%), Korei Południowej (9,3%), Tajwanu (7,2%) i Stanów Zjednoczonych (7,1%). Suma udziału tych pięciu partnerów handlowych przekroczyła 46,9% chińskiego importu. W 2011 roku wartość chińskiego eksportu wyniosła 1898,38 miliarda dolarów, a importu 1743,48 miliarda dolarów (ponad 154 miliarda dolarów nadwyżki). Warto dodać, że pomiędzy 2005 a 2011 rokiem Chiny utrzymywały stałe tempo wzrostu handlu zagranicznego w eksporcie na poziomie 16%, a w imporcie – 18%. Na liście kluczowych importerów Chin pojawiły się Hongkong, Tajwan i Korea Południowa.

Ekspansja chińskiego handlu zagranicznego wynikała z rosnącego potencjału przemysłowego kraju. Blisko połowę chińskiego PKB tworzyły inwestycje²¹. Doniosłą, choć bez wątplenia wartościowo znacznie mniejszą rolę odgrywały inwestycje realizowane przez zagraniczne przedsiębiorstwa. Zagraniczny kapitał dostarczał Chinom nie tylko środków finansowych, ale szczególnie cennej technologii i *know-how*. Obliczenia

¹⁸ P.R. Krugman, M. Obstfeld, *Ekonomia międzynarodowa. Teoria i polityka*, t. 1, Warszawa 2007, s. 26.

¹⁹ Birma – Mjanma, Republika Związku Mjanmy.

²⁰ *China*, April 2013, WTO, http://stat.wto.org/CountryProfiles/CN_e.htm (dostęp: 1.06.2013).

²¹ *World Economic Outlook Database*, April 2013 Edition, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx> (dostęp: 1.06.2013).

Tabela 1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Chinach w latach 2011 i 2012 według krajów pochodzenia (wartość w miliardach dolarów, udział w procentach)

	2010		2011		2012	
	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział
Hongkong	67,47	63,81%	77,01	66,38%	71,29	63,81%
Tajwan	6,70	6,34%	6,73	5,80%	6,18	5,53%
Japonia	4,24	4,01%	6,35	5,47%	7,38	6,61%
Singapur	5,66	5,35%	6,33	5,46%	6,54	5,85%
Stany Zjednoczone	4,05	3,83%	3,00	2,59%	3,13	2,80%
Korea Płd.	2,69	2,55%	2,55	2,20%	3,07	2,74%
Wielka Brytania	1,64	1,55%	1,61	1,39%	1,03	0,92%
Niemcy	0,93	0,88%	1,14	0,98%	1,47	1,32%
Francja	1,24	1,17%	0,80	0,69%	(.)	(.)
Holandia	0,95	0,90%	0,77	0,66%	1,14	1,02%
Szwajcaria	(.)	(.)	(.)	(.)	0,89	0,79%
Pozostałe kraje	10,15	9,60%	9,74	8,40%	14,13	12,65%
Razem	105,73	100,00%	116,01	100,00%	111,72	100,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Statistics of FDI in January-December 2012*, January 23, 2013, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201301/20130100012618.shtml> (dostęp: 30.05.2013); *Statistics of January-December 2011 on National Absorption of FDI*, February 2, 2012 Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201202/20120207948411.shtml> (dostęp: 30.05.2013); *Statistics of China's Absorption of FDI from January to December 2010*, January 27, 2011, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201101/20110107381641.shtml> (dostęp: 30.05.2013).

UNCTAD wskazują, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) coraz silniej odpowiadają za produkcję: w 1980 roku wygenerowały 0,5% PKB, w 1990 5,8%, a w 2000 roku – już 17,9%²². W znakomitej większości są to środki zainwestowane przez przedsiębiorstwa zarejestrowane w Hongkongu (71% w 2012 roku). W ten sposób Chiny realizują rokrocznie szereg nowych projektów o imponującej wartości ponad 100 miliardów dolarów rocznie w ostatnich latach (zob. Tabela 1). Na drugim miejscu w gronie

²² H. Angang, *China in 2020...*, s. 112, za: *China Statistical Abstract 2010*, s. 177.

inwestorów uplasował się sąsiedni stabilny tajwański kapitał, a następnie japoński, o stale rosnącym udziale. Równie istotnym inwestorem w Chinach pozostawali Singapurczycy²³. W dalszej kolejności: Amerykanie, Koreańczycy i Europejczycy. Aktywność regionalnego lidera – Japonii oraz wszystkich gospodarek „tygrysów”, a nawet Zachodu podkreślała komplementarność chińskiej gospodarki i pogłębiającą się obecność w wewnątrzregionalnym podziale pracy.

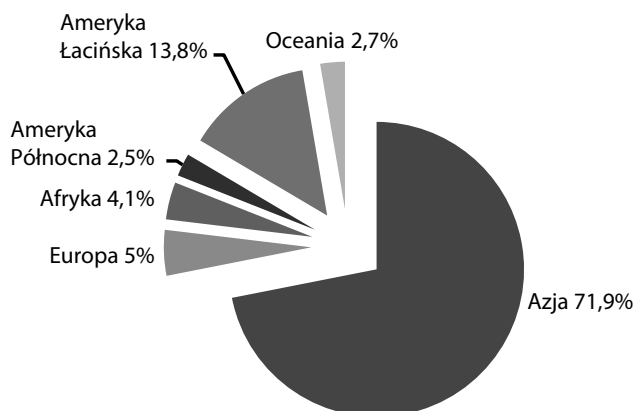
Chiny nowym inwestorem zagranicznym?

Kierunki przepływów inwestycji pomiędzy państwami podlegają określonym charakterystykom. Zazwyczaj są kierowane przez kraje rozwinięte do krajów rozwijających się albo do krajów pozostających na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego o komplementarnej gospodarce. Mogą też przepływać pomiędzy rozwijającymi się gospodarkami. Ten drugi scenariusz wskazuje, że analizując współczesną pozycję gospodarczą Chin w regionie, warto zwrócić uwagę na ich zdolność inwestycyjną. Publikowane przez ministerstwo gospodarki ChRL dane statystyczne dowodzą, że od 2004 roku Chiny stały się nowym i odważnym inwestorem na wszystkich kontynentach. Dotychczasowe zasoby chińskich BIZ w 2010 roku – na sumę 317,21 miliarda dolarów – zostały zrealizowane głównie w Azji – 71,9% (zob. Wykres 1). Na kontynencie amerykańskim zainwestowano poprzez BIZ 16,3% chińskiego kapitału, z czego zdecydowaną większość w Ameryce Łacińskiej; 5% zasobów skumulowano w Europie, 4,1% w Afryce, 2,7% w Oceanii.

Skumulowana wartość azjatyckich inwestycji Chin w 2010 roku przekroczyła 228,14 miliarda dolarów. Decydującą ich część chińscy przedsiębiorcy ulokowali w sąsiednim Hongkongu – 87,2%. Skala zjawiska nie powinna dziwić, zważywszy że Hongkong był kluczowym chińskim oknem na świat, zarówno pod brytyjskim zwierzchnictwem²⁴, jak i po przekazaniu pod kontrolę władz ChRL 1 lipca 1997 roku. To właśnie w sąsiedztwie Hongkongu już w 1980 roku zlokalizowano specjalną strefę ekonomiczną Shenzhen (Shenzhen Special Economic Zone – SSEZ). Pierwotnie sąsiedni Hongkong był popularnym przyczółkiem dla zagranicznych inwestorów skłonnych podjąć działalność w Chinach. Następn-

²³ Niemal trzy czwarte rezydentów Singapuru stanowią etniczni Chińczycy. Społeczne i kulturowe uwarunkowania BIZ w Chinach zob. E. Trojnar, *Guanxi a inwestycje zagraniczne w Chinach*, „Problemy Zarządzania” 2009, vol. 7, nr 3 (25), s. 116–125.

²⁴ Brytyjczycy dzierżawili Hongkong pomiędzy 1898 a 1997 rokiem na podstawie 99-letniej umowy. Wcześniej, bo w 1842 roku, na mocy postanowień traktatu nankińskiego, kończącego pierwszą wojnę opiumową Wielkiej Brytanii z Chinami, nabyli prawo do przejścia Hongkongu.

Wykres 1. Światowa dystrybucja zasobów chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 2010 roku (udział w procentach)²⁵

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *2010 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments*, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://images.mofcom.gov.cn/hzs/accessory/201109/1316069658609.pdf>, s. 14–19 (dostęp: 3.06.2013).

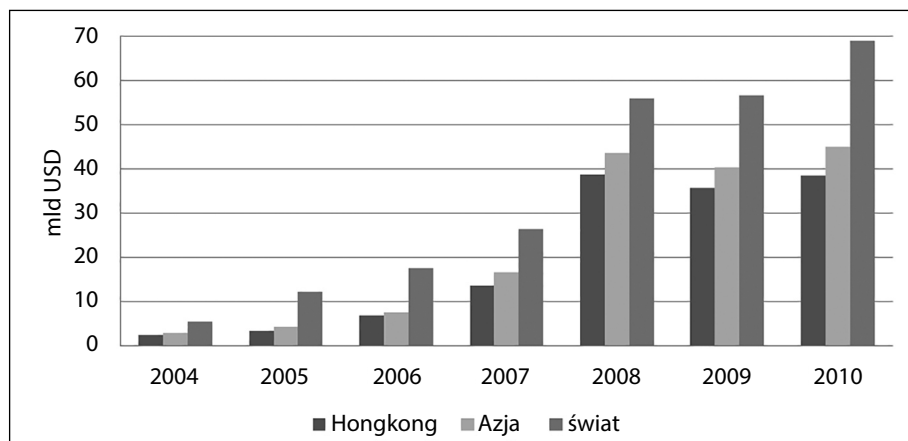
nie stał się także odbiorcą chińskich inwestycji, z uwagi na preferencyjne warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Zjawisko to obserwowano od 2004 do 2010 roku (zob. Wykres 2). Już w 2004 roku rola Hongkongu w chińskim portfelu inwestycyjnym była kluczowa (2,6 miliarda dolarów) i umacniała się w kolejnych latach wraz z dynamicznym wzrostem BIZ. Na przestrzeni analizowanych lat wartość chińskich inwestycji w Hongkongu gigantycznie wzrosła – osiągając poziom 38 miliardów dolarów w 2008 roku, i pomimo światowego kryzysu finansowego, którego skutki były najbardziej widoczne w 2009 roku, odrobiła je na zbliżonym poziomie w 2010 roku. Porównywalnego uznania chińskich inwestorów nigdy nie zdobyło pobliskie Makau, graniczące ze strefą ekonomiczną w Zhuhai, chociaż było ważnym elementem chińskiej polityki otwarcia gospodarczego²⁶.

Współpraca gospodarcza Chin z państwami ASEAN

Od lat dziewięćdziesiątych Chiny koncentrowały się na rozwoju współpracy gospodarczej z sąsiednimi państwami ASEAN. Szczególnie w płaszczyźnie bilateralnej realizowano partykularne interesy determinowa-

²⁵ Dane z lat 2004–2006 obejmują tylko inwestycje pozafinansowe.

²⁶ *2010 Statistical...*

Wykres 2. Światowa absorpcja strumieni chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych z uwzględnieniem pozycji Azji i Hongkongu w latach 2004–2010²⁷ (w miliardach dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *2010 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments*, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://images.mofcom.gov.cn/hzs/accessory/201109/1316069658609.pdf>, s. 8–9 (dostęp: 3.06.2013).

ne wieloma czynnikami natury politycznej. Nie bagatelizując wyzwań strategicznych, z pełną odpowiedzialnością należy jednak stwierdzić, że w odniesieniu do płaszczyzny gospodarczej Chin przyjęły taktykę nastawioną na szybkie zrealizowanie korzyści. Wśród przyczyn takiego podejścia należy podkreślić bliskie i dogodne położenie geograficzne, dostęp do szlaków handlowych oraz wielu portów regionu, lokalnych zasobów surowcowych, istniejącą sieć powiązań pomiędzy partnerami oraz ich potrzeby rozwojowe. Współzależność pomiędzy gospodarkami Chin i państw ASEAN podkreśliła propozycja przystąpienia do rozmów, których celem miała być liberalizacja handlu, z którą wystąpiła strona chińska. Poszczególne etapy procesu zrealizowano nadzwyczaj sprawnie, podpisując kolejno następujące dokumenty²⁸:

- 2002, ramowe porozumienie o kompleksowej współpracy gospodarczej (Framework Agreement on China-ASEAN Comprehensive Economic Cooperation);
- 2004, porozumienie o handlu towarami (*Agreement on Trade in Goods of the China-ASEAN FTA – CAFTA*);

²⁷ Dane z lat 2004–2006 obejmują tylko inwestycje pozafinansowe.

²⁸ *China-ASEAN FTA*, China FTA Network, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://fta.mofcom.gov.cn/topic/chinaasean.shtml> (dostęp: 3.05.2013); *China, ASEAN*, <http://www.asean.org/asean/external-relations/china> (dostęp: 3.06.2013).

- 2007, porozumienie o handlu usługami (*Agreement on Trade in Services*);
- 2009, porozumienie w sprawie inwestycji (*Agreement on Investment*).

Postęp negocjacyjny był niewątpliwie wysiłkiem obu stron i wymagał powołania wielu grup doradczych, nad którymi nadrzędną rolę odgrywał mechanizm polityczny ASEAN+1²⁹. Obok negocjacji CAFTA Chiny pozostawały również aktywnym graczem płaszczyzny ASEAN+3 (APT) tworzonej obok państw ASEAN przez Chiny, Japonię i Koreę Południową, w ramach której powstały zamysły zawarcia porozumienia o wolnym handlu (East Asia Free Trade Area, EAFTA)³⁰. Dążenia do pogłębiania współpracy gospodarczej nie budzą wątpliwości, zważywszy na fakt, że udział trzech gospodarek: Chin, Japonii i Korei Południowej w handlu państw ASEAN przekroczył w 2011 roku 678,22 miliona dolarów, czyli 28,4%, a jego wartość stale rosła w ostatnich latach³¹. Bieżące zależności w ramach współpracy handlowej APT precyzuje Tabela 2. Chiny pozostają największym w regionie partnerem ASEAN, obejmując 10% ich całkowitego eksportu oraz 13,3% importu.

Tabela 2. Handel zagraniczny ASEAN z Chinami, Japonią i Koreą Południową w 2011 roku (wartość w milionach dolarów, udział w procentach)

	Eksport		Import	
	Wartość	Udział	Wartość	Udział
Chiny	127 908,5	10,3	152 497,1	13,3
Japonia	145 197,7	11,7	128 149,4	11,2
Korea Płd.	54 468,0	4,4	70 002,9	6,1

Źródło: *ASEAN trade by selected partner country/region, 2011 as of November 2012*, ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/external_trade/table19.pdf (dostęp: 05.06.2013).

Jeszcze większy udział – na poziomie aż 46,2% – charakteryzował BIZ skierowane przez Chiny, Japonię i Koreę Południową do państw ASEAN w 2011 roku. W gronie trzech inwestorów Chiny plasowały się na ostatnim miejscu, ale ich znaczenie rokrocznie szybko wzrasta.

²⁹ Jing-dong Yuan, *China ASEAN Relations: Perspectives, Prospects, and Implications for U.S. Interests*, The Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2006, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=735>, s. 24–25 (dostęp: 5.06.2013).

³⁰ Y. Otsuji, K. Shinoda, *Evolution of institutions and policies for economic integration in East Asia: history and prospects* [w:] M. Fujita (red.), *Economic Integration in East Asia. Perspectives from Spatial and Neoclassical Economics*, Cheltenham 2008, s. 110.

³¹ Dane za: *ASEAN Plus Three Cooperation as of 23 October 2012*, ASEAN, <http://www.asean.org/news/item/asean-plus-three-cooperation> (dostęp: 5.06.2013).

Tabela 3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w ASEAN od 2009 do 2011 roku (wartość w milionach dolarów, udział w procentach)

		Wartość				Udział
		2009	2010	2011	2009–2011	2009–2011
1.	ASEAN	6300,2	14 322,7	26 270,7	46 893,6	18,5
2.	Unia Europejska	8063,1	17 012,1	18 240,5	43 315,7	17,1
3.	Japonia	3789,9	10 756,4	15 015,1	29 561,4	11,7
4.	Chiny	1852,6	2784,6	6034,4	10 671,6	4,2
5.	Stany Zjednoczone	5704,3	12 771,6	5782,7	24 258,5	9,6
6.	Hongkong	5667,4	344,0	4095,6	10 106,9	4,0
7.	Kajmany	1402,9	5601,6	2424,7	9429,3	3,7
8.	Korea Południowa	1794,0	3764,2	2138,3	7696,5	3,0
9.	Zjednoczone Emiraty Arabskie	(.)	153,9	1728,1	1882,0	0,7
10.	Tajwan	1130,5	1088,8	1718,9	3938,2	1,6
11.	10 razem	35704,9	68 599,9	83448,9	187 753,7	74,1
12.	Pozostałe	11 191,8	23 678,8	30 661,7	65 532,2	25,9
13.	Łączna wartość	46 896,7	92 278,6	114 110,6	253 286,0	100,0

Źródło: *Top ten sources of foreign direct investment inflow to ASEAN, as of 14 January 2013*, ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/Foreign%20Direct%20Investment%20Statistics_/Table%2027.pdf (dostęp: 6.06.2013).

Pozycja Chin jako inwestora w państwa ASEAN na poziomie 4,2% w latach 2009–2011 tylko z pozoru pozostawała na niskim poziomie. Jeśli dodać do tego podobną wartość inwestycji z Hongkongu i Kajmanów, które w części reprezentowały chiński kapitał, udział ten drastycznie wzrasta. Wart zauważenia jest także wysoki udział tajwańskich inwestycji. Bez wątplenia suma chińskiego kapitału w ramach BIZ, chociaż pochodzącego z różnych obszarów, przewyższała inwestycje japońskich przedsiębiorstw.

Głównym odbiorcą chińskich inwestycji w ASEAN w latach 2004–2010 stał się zamożny Singapur (zob. Tabela 4). Był stabilnym politycznie i pewnym gospodarczo partnerem w biznesie w regionie, a do tego posiadał ogromny kapitał społeczny przychylny Chinom. (Wszak trzy czwarte mieszkańców państwa-miasta to etnicznie Chińczycy). Kluczowa rola

Singapuru, jako odbiorcy chińskich inwestycji, w gronie państw ASEAN mogłaby świadczyć o ewoluującej pozycji Chin jako inwestora w gospodarkach „tygrysów”. Nie należy jednak zapominać, że jest niewspółmiernie niższa od aktywności chińskich przedsiębiorców w Hongkongu, a na drugim biegunie, to jest w Korei Południowej i na Tajwanie, wciąż znikoma.

Drugim z kolei odbiorcą chińskich inwestycji była Birma. Od czasu, kiedy w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych Zachód nałożył na nią sankcje, gospodarka birmańska podupadała w każdym wymiarze, a współpraca z Chinami stała się nie tylko wyborem, ale wręcz koniecznością. Sytuacja ta zmieniła się dopiero w 2012 roku, wraz z metamorfozą kierunku rządzącej junty w stronę demokratyzacji, jednak na rezultaty wynikające ze złagodzenia sankcji w wymiarze makroekonomicznym trzeba będzie jeszcze nieco dłużej poczekać. Dotychczasową cechą birmańskiej gospodarki było bowiem uzależnienie inwestycji i handlu zagranicznego od północno-wschodniego sąsiada.

Tabela 4. Chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne w państwach ASEAN w latach 2004–2010 (w milionach dolarów)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1.	Singapur	47,98	20,33	132,15	397,73	1550,95	1414,25	1118,5
2.	Birma	4,09	11,54	12,64	92,31	232,53	376,7	875,61
3.	Kambodża	29,52	5,15	9,81	64,45	204,64	215,83	466,51
4.	Tajlandia	23,43	4,77	15,84	76,41	45,47	49,77	699,87
5.	Indonezja	61,96	11,84	56,94	99,09	173,98	226,09	201,31
6.	Laos	3,56	20,58	48,04	154,35	87	203,24	313,55
7.	Wietnam	16,85	20,77	43,52	110,88	119,84	112,39	305,13
8.	Filipiny	0,05	4,51	9,3	4,5	33,69	40,24	244,09
9.	Malezja	8,12	56,72	7,51	-32,82	34,43	53,78	163,54
10.	Brunei	(.)	1,5	(.)	1,18	1,82	5,81	16,53
	Razem	195,56	157,71	335,75	968,08	2484,35	2698,10	4404,64

Źródło: 2010 *Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments*, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://images.mofcom.gov.cn/hzs/accessory/201109/1316069658609.pdf>, s. 28 (dostęp: 3.06.2013).

Kolejnymi z państw ASEAN, które w rankingu odbiorców chińskich inwestycji zajmowały wysokie trzecie i czwarte miejsce, były odpowiednio Kambodża i Tajlandia. W analizowanych latach 2004–2010 na rynki tych państw skierowano inwestycje o zbliżonej wartości, przy czym wzra-

stała ona stabilnie w Kambodży, a w Tajlandii charakteryzowała się dużą zmiennością. Inwestycje w Kambodży realizowane były głównie poprzez rodzinne chińskie przedsiębiorstwa. Wraz z rządowymi projektami infrastrukturalnymi, współfinansowanymi przez ChRL, charakteryzowały się rosnącą dynamiką. Chińscy prywatni przedsiębiorcy wraz z Singapurczykami, Japończykami, Malezyjczykami wsparli utworzenie specjalnej strefy ekonomicznej w Phnom Penh³². Podobnie jak w Singapurze przychylny klimat inwestycyjny wynikał z uwarunkowań społecznych, to jest pomiędzy Chińczykami, które w Kambodży dodatkowo nasilały sympatie polityczne i rządu Kambodżańskiej Partii Ludowej. W całym regionie jedynie w Kambodży połączenie tych dwóch charakterystyk sprzyjało inwestycjom. W Tajlandii, Indonezji, na Filipinach i w Malezji w większości chińskie społeczności stoją za kapitałem inwestycyjnym, a w Laosie i Wietnamie odpowiadają za nie raczej zależności zbudowane po linii partyjnej. Na ten system stosunków międzypaństwowych zwrócił uwagę Zbigniew Brzeziński, wskazując kluczową rolę chińskiej diaspory zamieszkującej wielkie miasta regionu: Singapur, Bangkok, Kuala Lumpur, Manilę i Dżakartę, które określił mianem „chińskiej strefy wpływów”³³. Podkreślał, że ogromne bogactwo chińskich przedsiębiorstw zlokalizowanych w Azji Południowo-Wschodniej wprowadza z jednej strony niepokój przed „chińską interwencją gospodarczą w regionie”, a z drugiej – rosnące poparcie „życzeniom politycznym i interesom gospodarczym Chin”³⁴.

Miejsce Chin w modelu „klucza lejących gęsi”

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Steve Chan, komentując miejsce Chin w modelu Akamatsu, wskazał, że raczej należy utożsamiać je z wielkim ptakiem lejącym obok klucza gęsi, obejmującym wszystkie płaszczyzny ich lotu, wszystkie szczeble produkcji przemysłowej. Zaznaczył przy tym, że owszem w niektórych gałęziach Chiny mogą konkurować z Japonią i NIEs, ale nie należy zapominać, że wciąż zabezpieczają pracochłonną produkcję i w tej płaszczyźnie konkurują z państwami ASEAN 4³⁵. Po przeszło dwóch dekadach obraz ten pozostaje wciąż aktu-

³² S. Burgos, S. Ear, *China Strategic Interests in Cambodia: Influence and Recourses*, „Asian Survey” 2010, vol. 50, no. 3, May/June, s. 625.

³³ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 211.

³⁴ *Ibidem*, za: S. Suyuohadoprojo, *Jak postępować z Chinami i Tajwanem*, „Asahi Shimbun”, Tokio, 23 września 1996.

³⁵ S. Kasahara, *The Flying Geese Paradigm: a Critical Study of its Application to East Asian Regional Development*, no. 169, April 2004, http://unctad.org/en/docs/osgdp20043_en.pdf,

alny. Chiny nie zdominowały inwestycji w nowo uprzemysłowionych gospodarkach Azji Południowo-Wschodniej, chociaż aktywnie uczestniczą w procesie produkcji i są kluczowym partnerem w handlu zagranicznym.

Na początku XXI wieku Chin Huang Kwan w swoich analizach branżowej pozycji chińskiej gospodarki wykazał, że jej droga do pozycji lidera w regionie będzie długa. Proces industrializacji wydaje się jedyną ścieżką gwarantującą trwałą pozycję w gronie krajów rozwiniętych, a nasycenie nowoczesnymi technologiami nigdy nie było domeną chińskiego przemysłu. Najbardziej dochodowe sektory chińskiej gospodarki wykorzystują tradycyjne rozwiązania techniczne, a zatem najsilniejsze i najbardziej konkurencyjne pozostają branże pracochłonne – przetwórstwo. Nie zamyka to oczywiście Chinom możliwości specjalizacji w wybranych dziedzinach, co odpowiada polityce przyciągania zagranicznych inwestorów, zainteresowanych olbrzymim wewnętrznym rynkiem zbytu. Kwan zwrócił także uwagę, że rozwój Chin nie jest warunkowany jedynie napływem kapitału i technologii, zależy raczej od podniesienia jakości zasobów ludzkich, a to jest niewątpliwie proces długotrwały³⁶. Wizja ta, nie odbierając Chinom prymatu związanego ze skalą oddziaływania zarówno w regionie, jak i na świecie, skłania do realistycznego spojrzenia na możliwości i wyzwania rozpędzonej gospodarki. Chińskie inwestycje w regionie należy rozumieć jako naturalną konsekwencję rozwojową, skierowaną na wykorzystywanie przewagi komparatywnej w niektórych sektorach i branżach, a nie jako wynik holistycznego awansu przemysłowego, którego jedynym i słusznym rozwiązaniem jest przenoszenie produkcji i technologii za granicę. Potwierdzeniem tych spostrzeżeń jest polityka chińskiego rządu, ukierunkowana na przyjmowanie inwestycji zagranicznych w nowoczesnych sektorach. Nic nie zapowiada, aby rząd ChRL chciał odejść od tej strategii. Zmodyfikowany model „leżącego klucza gęsi” powinien zatem uwzględniać tę ewoluującą pozycję gospodarki: chłonnej na inwestycje oraz inwestora.

Obserwacje te potwierdzają porównania wyników BIZ w gospodarkach lidera – Japonii, pierwszej grupy naśladowców – „tygrysów”, a także Chin. Stawiają one gospodarkę Państwa Środka w dalszych szeregach naśladowców. Pomimo że wartość środków zainwestowanych do 2010 roku w Chinach przez podmioty zagraniczne przekroczyła 587,82 miliarda dolarów, zdolność tamtejszych przedsiębiorców do podjęcia działalności za granicą była niemal dwukrotnie mniejsza (298,41 miliarda dolarów).

s. 24 (dostęp: 8.06.2013), za: S. Chan, *East Asian Dynamism: Growth, Order and Security in the Pacific Region* (2nd ed.), Boulder 1993, s. 16.

³⁶ Ch.H. Kwan, *The Rise of China and Asia's Flying-Geese Pattern of Development: An Empirical Analysis based on the US Import Statistics*, Nomura Research Institute Papers 2002, no. 52, August 1, s. 9.

Żaden z wyżej rozwiniętych krajów regionu nie zdradzał takiej zależności. W Japonii inwestuje się niemal cztery razy więcej środków za granicą niż przyjmuje, a na Tajwanie – niemal trzy razy więcej. Także w Korei Południowej saldo inwestycji jest dodatnie i wskazuje rokroczne wzrosty budowane sukcesami koreańskiego przemysłu IT. Jedynie w Singapurze zależność ta jest odwrotna, głównie ze względu na profil gospodarczy wyspy, na którą chętnie przenoszą swoją działalność przedsiębiorstwa międzynarodowe zajmujące się usługami.

Tabela 5. Wielkość zgromadzonych i zainwestowanych za granicą bezpośrednich inwestycji zagranicznych na wybranych obszarach Azji Wschodniej od 1980 do 2010 roku (w miliardach dolarów)

	BIZ przyływ	BIZ odpływ	Saldo
Japonia	214,88	831,08	(616,20)
Tajwan	64,20	190,80	(126,60)
Korea Płd.	127,05	138,98	(11,94)
Singapur	461,42	317,93	143,49
Chiny	587,82	298,41	289,41
Hongkong	1089,87	936,03	153,84
Makau	13,60	0,68	12,92

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Inward and outward foreign direct investment stock, annual, 1980–2011*, <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx> (dostęp: 6.06.2013).

Według Philipa H. Parka wzrost gospodarczy Chin zakłócił integrację regionalną, opisaną przez teorię „leżącego klucza gęsi”. Rosnący z roku na rok chiński eksport do Stanów Zjednoczonych oraz krajów rozwiniętych stał się konkurencją dla wypracowanego schematu współpracy w Azji Wschodniej, w ramach którego Japonia kierowała inwestycje do krajów nowo uprzemysłowionych, a te reeksportowały produkcję na Zachód. W rezultacie spadło znaczenie regionu Azji Południowo-Wschodniej w światowym eksporcie. Chiny przejęły także większość inwestycji zagranicznych, które mogły trafić do gospodarek państw ASEAN. Za podważeniem dotychczasowego znaczenia modelu przemawiał również fakt, że pozycja Chin w Azji Wschodniej jest zdecydowanie odmienna od pozycji lidera – Japonii, którą kierowały merkantylistyczne plany. Chiny jawiły się jako dogodny partner we współpracy, utrzymując wysoki poziom importu w handlu regionalnym. W krajach Azji Południowo-Wschodniej włączyły się w proces łagodzenia skutków kryzysu w latach dziewięćdziesiątych. Park zauważył jednak, że gospodarcza motywacja Chin ma polityczną podbudowę. Podpisując FTA z państwami ASEAN, starano

się zburzyć przywództwo Japonii w handlu w regionie³⁷. Bez wątplenia trudno podejrzewać włodarzy ogromnego i rozwijającego się państwa o altruizm, zarówno w polityce międzynarodowej, jak i w gospodarce. Należy się jednak spodziewać, że Chiny będą pilnowały swoich interesów gospodarczych zagranicznych z właściwą troską, bowiem i od nich zależy sukces planów rozwojowych Państwa Środka, nawet jeśli skrojonych tylko na regionalną miarę.

Pozostaje powszechnie znanym faktem, że dalszy rozwój całego regionu leży w interesie Chin. Analizując dotychczasowe osiągnięcia gospodarcze Państwa Środka, Mary-Françoise Renard jednoznacznie powiązała je z rozkwitem Azji Południowo-Wschodniej. Chiny bardzo silnie opierały się na modelu rozwojowym, który charakteryzował sąsiednie gospodarki. Kluczowa w tym procesie była liberalizacja handlu zagranicznego i tworzenie preferencyjnych warunków dla zagranicznego kapitału, opisywanych przez ścieżkę od importu komponentów przez ich produkcję po eksport w celu dalszej obróbki albo bezpośrednio na rynki zbytu. W tym kontekście Renard zwracała uwagę na import komponentów, pogłębiający deficyt Chin w handlu z Tajwanem, Koreą i Japonią, który stanowił jednocześnie podstawę chińskiego eksportu wyrobów gotowych, na przykład do Stanów Zjednoczonych³⁸. Taka zależność stawiała Chiny na podobnym szczeblu rozwoju z krajami regionu Azji Południowo-Wschodniej. Zajmowały więc miejsce naśladowców w modelu „leżącego klucza gęsi”.

Podsumowanie

Zacieśnianie relacji handlowych i inwestycyjnych silnie charakteryzuje region Azji Wschodniej i odróżnia go od innych skalą i siłą oddziaływań, co przepowiadał w drugiej połowie XX wieku model Akamatsu. Powszechnie wydawało się, że model „leżącego klucza gęsi” w naturalny sposób wskaże ścieżkę rozwoju wszystkich gospodarek naśladowców oraz ich pozycję w tym gronie. Przypadek Chin nie potwierdza tego przypuszczenia. Niewątpliwie regionalne współzależności uzasadniają opisane w modelu interakcje pomiędzy gospodarkami rozwijającymi się a rozwiniętymi. Do tej pory Japonia i Stany Zjednoczone odgrywały rolę liderów, rozwijając u siebie nowoczesne technologie, a inwestując

³⁷ P.H. Park, *The Collapse of the Flying Geese Development Model: Advent of New Order in East Asia and a Foreign Policy Alternative for the Republic of Korea*, „The Review of Korean Studies” 2009, vol. 12, no. 4, December, s. 164–167.

³⁸ M.-F. Renard, *China's Trade and FDI in Africa*, „Working Paper's Series” 2011, no. 126, May, African Development Bank, <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Working%20126.pdf>, s. 10 (dostęp: 12.06.2013).

w branży roboczochłonne za granicą. Wraz ze zmianą profilu inwestycyjnego na branżę przemysłową w wewnątrzregionalnym podziale pracy zyskiwały na znaczeniu nowo uprzemysłowione gospodarki „tygrysów” oraz cztery państwa ASEAN. Zbliżonym kursem podążała chińska gospodarka, rokrocznie umacniając swoją pozycję w regionie.

Z jednej strony od lat dziewięćdziesiątych XX wieku obserwuje się wzmożone zainteresowanie wysoko rozwiniętych państw inwestycjami w Chinach, które nęci dostęp do tańszej siły roboczej, surowców i potężny rynek zbytu. Dynamiczny rozwój eksportu masowej chińskiej produkcji przemysłowej stawia Chiny w gronie naśladowców ostatniego rzędu. Z drugiej jednak strony w ostatnich latach to same Chiny podjęły działalność inwestycyjną w regionie. Pomimo że większość chińskich BIZ w regionie realizowana jest w Hongkongu, to rosnącą część stanowią chińskie inwestycje w Birmie, Kambodży i Tajlandii. Realizując inwestycje w regionie Azji Południowo-Wschodniej, Chińczycy szukają nie tylko nowych rynków zbytu: wewnętrznych i otwartych na handel zagraniczny, ale także dostępu do surowców³⁹. Coraz częściej chińskie firmy podejmują inwestycje w krajach Azji Południowo-Wschodniej w celu obejścia ograniczeń ilościowych poprzez korzystanie z limitów krajów przyjmujących lub ulg taryfowych. Taka taktyka, wzmocniona aktywną polityką państwa na forum ASEAN+1 i ASEAN+3, stawia je w gronie naśladowców wyższego rzędu, czego nie potwierdzają jednak ani statystyki, ani dane jakościowe. Dodatkowo poziom rozwoju ogromnego państwa jest tak zróżnicowany, że nie sposób porównywać metropolii na wybrzeżu do ubogich miast interioru, a tym samym mówić o jednej gospodarce Chin i w spójny sposób określać jej potrzeby. Stworzenie przedsiębiorstwom zagranicznym dogodnych warunków w nadziei na pozyskanie wysokich technologii jest znacznie łatwiejsze na wschodzie. W centrum i na zachodzie wyzwania rozwojowe pozostają wciąż na poziomie infrastrukturalnym, wynikającym także z trudnych warunków geograficznych i klimatycznych, a zatem są zbliżone do uboższych państw Azji Południowo-Wschodniej, w których istnieje ogromne zapotrzebowanie na inwestycje. Nie dziwi więc fakt, że te chińskie, z powodów kulturowych, są tam mile widziane. Wyzwania współczesnej gospodarki chińskiej składają raczej do odejścia od pomysłu umieszczenia współczesnych Chin w ramach modelu Akamatsu, który chociaż znalazł potwierdzenie w drugiej połowie XX wieku w regionie Azji Wschodniej, to współcześnie im nie odpowiada. Należy oczekiwać, że rola i pozycja Chin w regionie będą podlegały dalszym przeobrażeniom: Chiny niewątpliwie będą umacniać swoje miejsce w regionalnym łańcuchu powiązań gospodarczych.

³⁹ Ł. Gacek, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin*, Kraków 2012, s. 198–221.

- 2010 *Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments*, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://images.mofcom.gov.cn/hzs/accessory/201109/1316069658609.pdf> (dostęp: 03.04.2013).
- Akamatsu K., *A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1961, Bd. 86, s. 196–217.
- ASEAN Plus Three Cooperation as of 23 October 2012, ASEAN, <http://www.asean.org/news/item/asean-plus-three-cooperation> (dostęp: 5.06.2013).
- ASEAN trade by selected partner country/region, 2011 as of November 2012, ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/external_trade/table19.pdf (dostęp: 5.06.2013).
- Bolesta A., *Chiny w okresie transformacji: reformy systemowe, polityka rozwoju i państwowe przedsiębiorstwa*, Warszawa 2006.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998.
- Burgos S., Ear S., *China Strategic Interests in Cambodia: Influence and Recourses*, „Asian Survey” 2010, vol. 50, no. 3, May/June, s. 615–639.
- Chan S., *East Asian Dynamism: Growth, Order and Security in the Pacific Region* (2nd ed.), Boulder 1993.
- China, April 2013, WTO, http://stat.wto.org/CountryProfiles/CN_e.htm (dostęp: 1.06.2013).
- China, ASEAN, <http://www.asean.org/asean/external-relations/china> (dostęp: 3.06.2013).
- China-ASEAN FTA, China FTA Network, Ministry of Commerce, People's Republic of China, <http://fta.mofcom.gov.cn/topic/chinaasean.shtml> (dostęp: 3.06.2013).
- Database on international trade*, World Trade Organization, <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WsdbExport.aspx?Language=E> (dostęp: 7.02.2012).
- Drelich-Skulska B. (red.), *Azja – Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, Wrocław 2007.
- Fenby J., *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*, przeł. J. Wąsiński, J. Wołk-Łaniewski, Kraków 2009.
- Gacek Ł., *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, Kraków 2009.
- Gacek Ł., *Bezpieczeństwo energetyczne Chin*, Kraków 2012.
- Haliżak E., *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Warszawa 1999.
- Hu A., *China in 2020. A New Type of Superpower*, Washington D.C. 2011.
- Inward and outward foreign direct investment stock, annual, 1980–2011*, <http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx> (dostęp: 6.06.2013).
- Jing-dong Y., *China ASEAN Relations: Perspectives, Prospects, and Implications for U.S. Interests*, The Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2006, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=735> (dostęp: 5.06.2013).

- Kasahara S., *The Flying Geese Paradigm: a Critical Study of its Application to East Asian Regional Development*, no. 169, April 2004, http://unctad.org/en/docs/osgdp20043_en.pdf (dostęp: 8.06.2013).
- Krugman P.R., Obstfeld M., *Ekonomia międzynarodowa. Teoria i polityka*, t. 1, Warszawa 2007.
- Kwan Ch.H., *The Rise of China and Asia's Flying-Geese Pattern of Development: An Empirical Analysis based on the US Import Statistics*, Nomura Research Institute Papers 2002, no. 52, August 1.
- Otsuji Y., Shinoda K., *Evolution of institutions and policies for economic integration in East Asia: history and prospects* [w:] F. Masahisa (red.), *Economic Integration in East Asia. Perspectives from Spatial and Neoclassical Economics*, Cheltenham 2008, s. 77–142.
- Park P.H., *The Collapse of the Flying Geese Development Model: Advent of New Order in East Asia and a Foreign Policy Alternative for the Republic of Korea*, „The Review of Korean Studies” 2009, vol. 12, no. 4, December, s. 155–180.
- Renard M.-F., *China's Trade and FDI in Africa*, „Working Paper's Series” 2011, no. 126, May, African Development Bank, <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Working%20126.pdf> (dostęp: 8.06.2013).
- Statistics of China's Absorption of FDI from January to December 2010*, January 27, 2011, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201101/20110107381641.shtml> (dostęp: 30.05.2013).
- Statistics of FDI in January-December 2012*, January 23, 2013, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201301/20130100012618.shtml> (dostęp: 30.05.2013).
- Statistics of January-December 2011 on National Absorption of FDI*, February 2, 2012, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201202/20120207948411.shtml> (dostęp: 30.05.2013).
- The First Round of China-Japan-ROK FTA Negotiations Held in ROK*, 2013-04-03, China FTA Network, Ministry of Commerce, People's Republic of China, http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/enrelease/201304/11904_1.html (dostęp: 5.06.2013).
- Top ten sources of foreign direct investment inflow to ASEAN, as of 14 January 2013*, ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/Foreign%20Direct%20Investment%20Statistics_/Table%2027.pdf (dostęp: 6.06.2013).
- Trojnar E., *Guanxi a inwestycje zagraniczne w Chinach*, „Problemy Zarządzania” 2009, vol. 7, nr 3 (25), s. 116–125.
- World Economic Outlook Database*, April 2013 Edition, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx> (dostęp: 1.06.2013).
- Ye Zicheng, *Inside China's Grand Strategy. The Perspective from the People's Republic of China*, The University Press of Kentucky, Lexington 2011.